

Olestile karttim párnáá já perruu tiileest

Párnáá já perruu olestile karttim iššeed tubdâđ tahheid, moh vaikutteh párnáá já perruu pyereestvajemân sehe máhđulijđ torjuu táárbuid. Karttim puáhtá algâttiđ kii peri sote-áámmátlijd já toin pyehtih kavnáđ párnái já perrui vuovâs toorjâtoomâid.

Luámáttuv koččâmušâid já aášijđ maneh párnáin já perruin sahhiittâlân čoodâ soppum teivâdem ääigi. Máhđuláš škoovlá ovdâsteijee västid jieijâs koččâmuššâid kirjálávt. Čuákánkiäsu savâstâlmijn pyehtih suogârdiđ oovtâst perruin sehe maangâ syergi äššitobdeejuávhust tâi eres viärmáduvâst.

Luámáttuvâst láá ennuv koččâmušah ige lah ulmen moonnáđ tain jyehi áinoo čoodâ perruin, peic áámmátolmooš väljee tilán ulmemiäldásijđ koččâmušâid já čáálá tain ääšimiäldásijđ kirjiimijđ. Kojjâdállâmluámáttuv puáhtá anneed ävkkín maangâ ohtâvuodâst sehe maangâ teivâdmist.

Kojjâdállâmluámáttuvâst láá kyehti uási:

1. Huámáseh torjuu táárbu (uáppuholáttâs áámmátolmooš já máttáátteijee)

Kii peri sote-áámmátlijd puáhtá anneed ävkkín koččâmušâid perruu olestile karttim toorjân.

- Tile kuvvim (muštâluvoo eenâb ton tiileest, mon tiet láá tohâmin taam täärhib olestilekarttim)
- Tááláá tile kuvvim
 - » Olestile čielgâdem
 - » Pääihi njuolgâdâsah, räähij já pirrâmpieviritmä
 - » Škovlâvâzzim
 - » Päikkipargoh já tävirijn huolâtem pääihist
 - » Astoäigi já skippáárkoskâvuodah
 - » Pääihi já škoovlá oovtâstpargo
- Máttáátteijee kuvvim pääрни/ nuorâ tiileest
 - » Tile kuvvim
 - » Škovlâvâzzim já oppâm
 - » Torjuu táárbuh já toorjâtoomah
- Jotkâvuávám
- Miettâm
- Karttim tohâmist láá lamaš fáárust (nommâ já saje/ áámmátnommâ)

2. Munetiäđui nuurrâm tutkâmárvuštâlmij puotâ (tiervâsvuotâhuoláttâs áámmátolmooš)

- Ohtâvuotâtiäđuh
- Perruu argâ
- Párnáá/ nuorâ toimâmnâavcâi tile tääl
- Párnáá/ nuorâ tiervâsvuotâtile tääl
- Arâdis mudoh – pärnivuotâ – nuorâvuotâ
- Aldâsuuvâ puácuvuodah já ovdânem hástuseh
- Karttim tohâmist láá lamaš fáárust (nommâ já saje/ áámmátnommâ)

Huámáseh torjuu táárbu (uáppuhuoláttâs áámmátolmooš)

TILE KUVVIM

- Tááláá tile uánihis kuvvim jieijâs sanijgijn (mondiet mij lep tääl täst)
- Muštâl jieijâd sanijgijn ton huolâst/ tiileest, mii lii suijân toos, ete mij lep tääl täst (kuvvii huolâ/ tile já ton pištem sehe muštâl, mondiet tot tuu mielâst lii huolâ, mii váátá suogârdem)
- Huolâ lasseen mii lii tuu/ tii pajemus tobdo tääl já mondiet?
- Kuvvii tii tuoivuid tast, maht pääрни/ nuorâ/ perruu tile kalga tuárjuđ já mondiet tij tuáivuvetteđ täid tuárjum vuovijd?

TÁÁLÁÁ TILE KUVVIM

Olestile čielgâdem

- Kiäin pärni áásá?
- Kiäh kuleh pääрни/ nuorâ perrui?
- Perruu aargâ kielâ (päikkikielâ)
 - » suomâkielâ » ruotâkielâ
 - » orjâlâškielâ » engâlâškielâ
 - » anarâškielâ » eres, mii?
 - » nuorttâlâškielâ
- Mon eres kielâ/ kuávlukielâ perrust sárnuh (maangâkielâlâšvuotâ)
 - » suomâkielâ » ruotâkielâ
 - » orjâlâškielâ » engâlâškielâ
 - » anarâškielâ » eres, mii?
 - » nuorttâlâškielâ » kuávlukielâ, mii?
- Maht tii perruu argâritmâ sehe puurâdmeh, uáđđim já lihâdem latkiitteh?
- Magareh täävih tii perrust lohtâseh ruvduáágán? Magarijd njuolgâsâid tij lepped sooppâm ruvduäi-gist tii perruu pärnâigijn? Maht tij čuávuvetteđ somesiskâldâs, maid pärni kiävttä?
- Maht tij lepped váldâm huámmášumán pärni já vaanhimij tuárvi vuoiñâstem já virkosmem tii perrust?
- Maht tij laaviivetteđ viettid ääigi oovtâst peerân?
- Maggaar lii savâstállâmohtâvuotâ pärni já vaanhimij kooskâst? Muštâl-uv pärni jieijâs jurduin, huolâin já murrâšijn?
- Moh láá tii perruu nanosvuodâh? Moh láá pärni nanosvuodâh?
- Nubástusah, moh láá tábâhtum aargâst, moh pyehtih vaikuttid já oinuđ pärni aargâst?
- Magareh torjuu táárbuh tist láá tääl peerân?
- Moi palvâlusâi kooskân tij tuáivuččijd oovtâstpargo tii perruu aašijn?
- Moh tutkâmušâid páárnán láá tohum jo ovdâlist (psykolog, sárnumterapia, toimâmterapia)?
- Mon ennuv tuoi vaanhimkyevtis kevtivettee alkohol tâi eres uáivádittee amnâsijd ohhoost?
 - » Kevttih-uv pärni uábih já viiljah tâi ááhuh já äijiheh uáivádittee amnâsijd? Maht taat uáinoo tii perruu aargâst?

Vaanhimvuotâ

- Maht tuoi vajevettee vaanhimin já maggaar lii tunnuu olesvajo tääl?
» HUÁM! Mušte táárbu mielđ faallâđ stivrejum jieštipšom já stivrii eres táárbumiäldásijđ palvâlussáid
- Maggaar torjuu tuoi taarbâšvettee vaanhimvuotân?
- Maggaar toorjâ tunnust lii tääl vaanhimvuotân?

Päähii njulgâdâsah, räähij já pirrâmpieviritmä

- Magareh láá tii perruu purâdempuudah? Magareh toimâmvyevih tist láá purâdempuudâi ääigi? Porá-uv pärni merikoskâsávt? Lii-uv puurâdmist miinii huolâid?
- Moh láá pärni eehidrutiineh já uáđđâm toimâmvyevih? Uáđá-uv páárnáš tuárvi ennuv? Nohháad-uv sun ääigild? Šaddeh-uv nohádemaaigijn vižeh päähist? Maht cuvnum iđedist latkit?
- Maht aargâ tooimah latkiitkeh? Maht tun kuvviiččih pärni toimâmnaavcâid (psyykkilâš, fyysilâš, sosiaallâš, kognitiivlâš)?
- Lepped-uv tij huámášâm iäruid pärni toimâmnaavcâin jieškote-uvláván pirrâsijn (el. päikki, sajasâštipšo ohtâdâh, škovlâ, äigiájânâsah)? Maht taat tiättoo?

Arâšoddâdem

- Maht tunnuu mielâst pärni peivikiäjust mana?
- Maggaar mielâst pärni iđedist vuálgá peivikiäčun?
- Maggaar mielâst pärni lii tipšopeeivi maŋa?
- Láá-uv päärnist skipáreh peivikiäjust?

Astoäigi já skippáár- já peerâkoskâvuodah

- Magareh astoäigipudâldâsah päärnist láá? Lii-uv taan ääšist huolâ?
- Láá-uv päärnist tuáimee skippáár- já hyelkkikoskâvuodah?
- Tuubdah-uv tun pärni skipárijd já sii vaanhimijđ?
- Magarijd aašijđ tij porgâvetted astoääigi oovtâst parnijn?
- Magareh astoáigán lohtâseijee njulgâdâsah tist láá parnijn?

Päähii já arâšoddâdem oovtâstpargo

- Magarin oro ohtâvuodâ toollâm arâšoddâdmáin já tuáivuvettee-uv toos maidnii nubástusâid?
- Maht pärni máhđulijđ torjuu tárboid láá arâšoddâdmist västidâm?
- Ličij-uv tárbu ohtâsii suogârdmân já savâstállâmtorjui arâšoddâdmáin aašijn, moh lohtâseh pärni šoddâdmân?

ARÂŠODDÂDEM KUVVIM PÄÄRNI TIILEEST

Tile kuvvim

- Tááláá tile uánihis kuvvim jieijâs sanijgijn (mondiet mij lep tääl täst)
- Muštâl jieijâd sanijgijn ton eromâš huolâst/ tiileest, mii lii suijân toos, ete mij lep tääl täst (kuvvii huolâ/ tile já ton pištem sehe muštâl, mondiet tot tuu mielâst lii huolâ, mii váátá suogârdem)

Skippáárkoskâvuodâh já sierâdem

- Láá-uv päärnist peivikiäjust skipáreh?
» Láá-uv täst motomeh hástuseh?
- Maht sirdumtileh latkiitteh päärnist peivikiäju aargâst?
- Maht sun pasta sierâdiđ ohtuu? Nabai juávhust eres párnáigijn?
- Magarijd sierâid pärni sierâd mielâstis?

Torjuu táárbuh já toorjâtoomah

- Lii-uv pärni šoddâm já ovdánem moonnâm vuárdâmušâi mielh? Jis ij, te moh hástu-sijd täst uáinojeh?
- Maggaar juávhust pärni lii arâšoddâdmist já magareh láá stivrejeijeeresurseh tobbeen?
- Uáinu pärni nanosvuodâin já aapijn sehe hástusijn já vaigâdvuodâin
- Kuvvii pärni torjuu táárbuid já maht toh láá kárttejum
- Muštâl, moi toorjâtoimâigijn pärni torjuu tárboid láá västidâm já mon kuhháá täid láá olášuttám
- Vaanhimáid adelum toorjâ, mii?

Jotkâvuávám

- Čálloo čuákánkiäsu savâstâlmist já tast, kii taha já maid, maht ovdáneh já árvuštâleh tile.

Karttim tohâmist láá lamaš fáárust (nommâ já saje/ áámmátnommâ)

Munetiäđui nuurrâm tutkâmárvuštâlmij puotâ (tiervâsvuotâhuolâttâs áámmátolmooš)

HUÁM! Taarbâšlijd luuvijd kalga koiijâdiđ aalgâst

OHTÂVUOTÂTIÄĐUH

Perruu ohtâvuotâtiäđuh

- Päärni nommâ já persovntubdâldâh, čujottâs, postân já -toimâsaje
- Huolâtteijee 1 nommâ já persovntubdâldâh, puh nr, šleđgâpostâčujottâs, čujottâs, postân já -toimâsaje (jis eres ko päärnist), áámmát
 - » pargotile (pargoost, pargottem, uásiáigásâš; peivipargo, vuárupargo, uásipeivipargo jet.)
- Huolâtteijee 2 nommâ já persovntubdâldâh, puh nr, šleđgâpostâčujottâs, čujottâs, postân já -toimâsaje (jis eres ko päärnist), áámmát
 - » pargotile (pargoost, pargottem, uásiáigásâš; peivipargo, vuárupargo, uásipeivipargo jet.)
- Peerâtile
 - » ávuslitto
 - » näimilitto
 - » iäránâm (kuás iäru tábáhtum?)
 - » uđđâpeerâ (kuábbáást já kiäh taas kuleh, noomah já šoddâmiveh?)
 - » sajasâšpeerâ
 - » eres, mii?
- Huolâtteijeevuotâ
 - » oovtâsthuolâtteijeevuotâ (kuábbáš aldavaanhim/ káidusvaanhim, teivâmorniistâl-meh, káidusvaanhimist lii lope teivâdmáid/ tutkâmuššáid?)
 - » ohtuuhuolâtteijeevuotâ (kuábbáást?)
 - » eres huolâtteijee, kii (nommâ já ohtâvuotâtiäđuh)?
- Oobij já viiljâi noomah já šoddâmiveh
- Iäráseh, kiäh ääsih perrust (peluábih, eres rävisulmuuh já iäráseh)
- Láá-uv perruu čokkiittâsâst lamaš nubástusah, magareh já kuás?
- Päärni máhđulâš vuáruaassâm kuohtui vaanhimij lunne?

Arâšoddâdem ohtâvuotâtiäđuh

- Peivikiäččusaje nommâ
- Arâšoddâdem ohtâvuotâulmuu nommâ, puh nr já šleđgâpostâčujottâs

Eres áámmátulmuuh, kiäh joteh perruu fáárust

- Áámmátnommâ já ohtâvuotâtiäđuh

TUÁVVÁŠTIÄĐUH

Perruu argâ

- Láá-uv tii perrust lamaš stuorrâ, elimân vaikutteijee nubástusah já/ tâi varriimeh päi-hist nuubán?
 - » Magareh já kuás?
- Magareh láá tii perruu aldaviärmáduvah já toorjâviärmáduvah?
 - » Kiäh kuleh taaid viärmáduvváid?
- Kuvvii tii perruu vuáđuaargâ já ohtâsijd tooimâid
- Kuvvii tii perruu aapijd já nanosvuodâid
- Mon verd tuoi parnijn viettivettee ääigi kuávttáá koskân ohhoost? Mon verd tij oovtâst peerân viettivetted ääigi ohhoost?
- Maid palvâlusâid tii päärnist já perrust láá lamaš já láá tääl aanoost?
- Lii-uv tii perrust äštee jiegalâš já/ tâi fyysilâš vyeimi kevttim? (jis lii, kuvvii, maht tot tiättoo)
- Mon ennuv tuoi vaanhimkyevtis kevtivettee alkohol tâi eres uáivádittee amnâsijd ohhoost?
 - » o Kevttih-uv pääрни uábih já viiljah tâi ááhuh já äijiheh uáivádittee amnâsijd?
- Maht tuoi vaanhimkyevtis vajevettee?
- Mii lii perruu torjuu tárбу?
 - » Lepped-uv tij uázžum jo maidnii torjuid?
- Jis vaanhimkyevtis rijdâlává/ lává iäránâm
 - » Mon oovtláváneh/ jieškote-uvláváneh koskânis lává vaanhimkuáhtá šoddâdemvyevih?

Párnáá toimâmnaavcâi tile tääl

- Kuvvii pääрни nanosvuodâid já aapijd aargâst
 - » Mast tun tuubdah täid nanosvuottân já äppin?
- Kuvvii aasijd, main pärni peerust já astoäigipudâldâsâid/ äigiájânâsâid aargâst
- Maht päärnist tääl latkiittech čuávuviih piäiváliih tooimah:
 - » uáđđim já koccám (pirrâmpieviritmâ, nohâdemäigi, uáđđám, nahhaar tääsi, škorijdem, koccámäigi jno.)
 - » iđedâs- já ehidâstooimah (ehidâspittä, paanij poossâm, riššo, seengâst pulttâsem, seengân viälânem jno.)
 - » kárvudättâm
 - » hygienia tipšom/ hiivsigtooimah
 - » puurrâm/ purâdem
 - » jieijâs tävirijn huolâtem
 - » ääigi eđirvâššâm
 - » pääihi ulguubeln lihâdem já ášástâllâm
 - » ruvduäigi, latkit-uv joskâm; háitulii siskâldâsân painâšume, speelâi aherääjih (jis spiállá)
 - » psyykkiliih tadvâmeerhah: mielâtilán já lat-tiimân lohtâseijee ääših, tobdoi haldâšem
 - » sosiaalliih tááiduh, sosiaallâš vuáruvaikut-tâs já skipáreh: láá-uv skipáreh, mákkoo-uv eenâb ohtuu vâi juávhust, eres ulmuu huámmášumán väldim, vaanhim já pääрни koskâvuodâh, koskâvuodâh obbijd já viljâid, perrui merhâšittee eres peerâkoskâ-vuodâh
 - » eres negatiivliih eellimfeeriimeh:
 - » peerâviehâvâldi feerim/ uáinim
 - » kivsedom
 - » kuáridem
 - » fasteeht kohtâlem

Párnáá tiervâsvuotâtile tääl

- Lii-uv päärnist mottoom puácuvuotâ, váddu, tálhudem tâi mottoom eres tiervâsvuotâ-tilán já/ tâi toimâmnavccáid vaikutteijee äšši? Mii taat lii já maht tot vaaikut päärnist toimâmnavccáid?
- Kulo
- Uáinu
- Láá-uv päärnist elimist tábáhtum tagareh ääših, moh pajedeh stressitääsi (eellimnubás-tusah, kivsedem, monâttâsah, vaanhimij iäru, traumaatlíih tábáhtusah, fasteeht koh-tálem jno.)? Moh taah láá já maht toh uáinojeh päärnist toimâmist já lattiimist?

Arâdis mudoh

- Kuvvii čuávjumääigi já šoddâdem (čuávjivuodâ pištem, máhđulíih komplikaatioh, máhđulíih táálhudmeh, porgottem já uáivádâsâi kevttim čuávjumääigi, iämádâhšoddâdem/ sektio, šoddâmtiäddu já -kukkodâh, umogáá vajo almolávt, eres eromâš jno.)
- Kuvvii umogâšääigi (naverritmâ, puurrâm, kontakt váldim, eres eromâš jno.)
- Kuvvii päärnist motorisii ovdánem (peeheim, ruottâm, toorjâd vuástá čyežžilem, haterâššâm; fiiijnâmotoriik ađai toi aašij oppâm já ovdánem, maid taha kiedâigij; pyeráin vyeijim oppâm, čuoigâm; miinii eres, mii?)
- Kuvvii päärnist kielâlii ovdánem (vuosmuuh säänih já celkkuuh, sárnum iberdem, máhđulíih jienâdem-feeilah; miinii eres, mii?)
- Kuvvii päärnist puosâdem já tohhum tutkâmušâid (mon ennuv puosâi já maid, täpitormeh já herkkivuotâ tooid, tohhum tooimah/ tutkâmušah, táálhudmeh, máhđulíih terapijah/ psykolog tutkâmušah, äššigâsvuotâ perâravviittuvâst jet.)
- Lii-uv párnážin lamaš:
 - » turdodem/ pooškâ lijgetollim
 - » seengân cissâm
- Kuvvii päärnist áiccutoimâm (vuáimáľub/ hiäjub reagistem áiccâmuššâid ko táválávt, om. jienah, kuoskättâs, haajah, máávuh já lihâstâs jet.)
- Kuvvii päärnist psykkilii ovdánem (maggaar luándu já temperament, mielâtile)
- Kuvvii päärnist sierâdem (sierah, maid sun mielâstis sierâd, sierâd-uv ohtuu vâi juávhus, sierah já sierâdempiergâseh, mielâkuvviittâs, nube roolin moonnâm, ääših, main sun peerust jno.)
- Kuvvii päärnist piäiválijd tooimâid já sirdumtiilijd (päärnist latkiitem piäiválijn tooimâin, tegu kár-vudâttâm já nuolâdâttâm, purâdem, hiivsigist eellim jno. Maht jieškote-uvlávâneh sirdumtiileh latkiittem, om. vyeľgimeh, maccâmeh jno.?)
- Arâšoddâdem/ peivikiäčču
 - » maggaar arâšoddâdemjuávkku já stivrejeijeeresuurs tobbeen lii?
 - » lii-uv päärnist šoddâm já ovdánem moonnâm vuárdâmušâi miel?
 - » arâšoddâdem uáinu päärnist nanosvuodâin já aapijn sehe vaigâdvuodâin
 - » máhđulíih torjuu táárbus já toorjâtoomah
 - » sosiaallíih tileh škoovlâst (skipáreh, sirdumtiileh, kivsedem jno.)
 - » mielâtile já psykkilíih tavdâmeerhah (atâštmvuotâ, šlunde vuotâ, jieijâs vahâgitem jet.)

Aldâsuuvâ puácuvuođah já ovdánem hástuseh

- Lii-uv/Láá-uv tii perrust já/ tâi aldasuuvâst kavnâttum já kiäst
 - » kielâlii ovdánem eromâš vaigâdvvuođah
 - » oppâmvaigâdvvuođah
 - » luččá-hemâdâs
 - » vuáijumvaigâdvvuođah (jiesvievih tâi diagnosistum)
 - » autismkirjáávvuođâ hemâdâs
 - » mielâtilehemâdâs
 - » kolbâráksápuácuvuođah
 - » váimupuácuvuođah (rááhtusliih váimuvaveh/ nuorâi tuođâliih ritmâhemâdâsah)
 - » Eres, mii?
- Pärni lii šohânâm skenkkejum suhâselâigijn. Láá-uv skenkkejeijee já suu aldasuuvâ puácuvuođah já ovdánem hástuseh tiäđust?
 - » Te láá, moh?
 - » Iä lah

Karttim tohâmist láá lamaš fáárust (nommâ já saje/ áámmátnommâ)

